

ISSN 2414-9012
ISSN (Online) 2616-8766

НАУКОВИЙ
ВІСНИК

HISTORY
JOURNAL

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ
ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

OF YURIY FEDKOVYCH
CHERNIVTSI NATIONAL
UNIVERSITY

Рік заснування 1996

Foundation year 1996

№ 1/2020 (51)

№ 1/2020 (51)

ІСТОРИЯ

HISTORY
SCIENCES

Чернівці
Чернівецький національний
університет
2020

Chernivtsi
Chernivtsi National
University
2020

Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
*Журнал входить до переліку наукових фахових видань
України з історичних наук категорія «Б»*
Наказ Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03. 2020 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21905-11805ПР від 05.02.2016 р.
Журнал індексується науково-метричною базою Index Copernicus
Веб-сайт: <http://hj.chnu.edu.ua>

Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : Історія. – Чернівці : Чернівецький університет, 2020. – № 1. – 136 с.
Ч-49 <https://doi.org/10.31861/hj2020.51>
ISSN 2414-9012
ISSN (Online) 2616-8766

Тематика наукового вісника охоплює питання історії України, всесвітньої історії, політичної історії, археології, етнології, спеціальних історичних дисциплін та краєзнавства.

У збірнику публікуються дослідницькі роботи та рецензії. Статті друкуються українською, російською, польською, румунською, англійською, німецькою та французькою мовами.

Редколегія випуску:

Олександр Филипчук, канд. іст. наук, наук. редактор (Чернівці, Україна);
Олександр Добржанський, д-р іст. наук, заст. наукового редактора (Чернівці, Україна);
Василь Ботушанський, д-р іст. наук, заступник наукового редактора (Чернівці, Україна);
Богдан Боднарюк, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Степан Борчук, д-р іст. наук (Івано-Франківськ, Україна);
Юрій Макар, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Анджей Гіль, д-р іст. наук (Люблін, Польща);
Роман Дрозд, д-р іст. наук (Слупськ, Польща);
Лізавета Дубінка-Гуца, канд. іст. наук (Копенгаген, Данія);
Оксана Каліщук, д-р іст. наук (Луцьк, Україна);
Мирослав Кметь, д-р іст. наук (Банська Бистриця, Словаччина);
Ігор Крючков, д-р іст. наук (Ставрополь, Росія);
Антоній Мойсей, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Штефан Пурич, д-р іст. наук (Сучава, Румунія);
Олександр Сич, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Людмила Стрільчук, д-р іст. наук (Луцьк, Україна);
Вікторія Тельвак, канд. іст. наук (Дрогобич, Україна);
Сергій Троян, д-р іст. наук (Київ, Україна);
Володимир Фісанов, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Михайло Чучко, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Микола Гуйванюк, канд. іст. наук, відповідальний редактор (Чернівці, Україна).

Адреса редколегії: Україна, 58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, факультет історії, політології та міжнародних відносин, тел. (0372) 52-19-94
E-mail: o.dobrzanskiy@chnu.edu.ua

Published by Academic Council
of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Academic Journal Category B by Ministry of Education and Science of Ukraine

17.03. 2020 № 409

Certificate of registration KB № 21905-11805IIP 05.02.2016

The journal is indexed by scientific-metric base Index Copernicus

Website: <http://hj.chnu.edu.ua>

History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi:
Ч-49 Chernivtsi University, 2020. – № 1. – 136 p.
<https://doi.org/10.31861/hj2020.51>
ISSN 2414-9012
ISSN (Online) 2616-8766

The Journal keeps readers up-to-date with concise, thoughtful reviews of key topics on all aspects of the History of Ukraine, World History, Political History, Archeology, Ethnology, Anthropology and Regional Studies.

The backbone of the Journal comprises research and reviews. Languages: Ukrainian, Russian, Polish, Romanian, English, German and French.

Editorial Board:

Oleksandr Fylypchuk, PhD in History, Editor-in-Chief (Chernivtsi, Ukraine);
Oleksandr Dobrzhanskyi, Doctor of History, Deputy Editor-in-Chief (Chernivtsi, Ukraine);
Vasyl Botushanskyi, Doctor of History, Deputy Editor-in-Chief (Chernivtsi, Ukraine);
Bohdan Bodnariuk, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Stepan Borchuk, Doctor of History (Ivano-Frankivsk, Ukraine);
Yurii Makar, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Andrzej Gil, Doctor of History (Lublin, Poland);
Roman Drozd, Doctor of History (Slupsk, Poland);
Lizaveta Dubinka-Guscha, PhD in History (Copenhagen, Denmark);
Oksana Kalishchuk, Doctor of History (Lutsk, Ukraine);
Myroslav Kmet', Doctor of History (Banska Bystrica, Slovakia);
Igor Kriuchkov, Doctor of History (Stavropol, Russia);
Anthonii Moisey, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Stefan Purich, Doctor of History (Suceava, Romania);
Oleksandr Sych, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Liudmila Strilchuk, Doctor of History (Lutsk, Ukraine);
Victoria Telvak, PhD in History (Drohobych, Ukraine);
Serhii Troyan, Doctor of History (Kyiv, Ukraine);
Volodymyr Fisanov, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Mykhailo Chuchko, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Mykola Huivaniuk, PhD in History, Executive Editor (Chernivtsi, Ukraine).

Editorial Address: 58012, Chernivtsi, Kotsiubynskyi Str. 2, Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, College of History, Political Science and International Studies, Tel. (0372) 52-19-94
Email: o.dobrzhanskiy@chnu.edu.ua

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Балух О. БУКОВИНСЬКІ ЗЕМЛІ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-ШВЕЦЬКИХ ТА РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ КОНФЛІКТІВ ПОЧАТКУ XVIII ст.	6-16
Balukh O. BUKOVYNIAN LANDS IN THE CONTEXT OF RUSSIAN-SWEDISH AND RUSSIAN-TURKISH CONFLICTS OF THE BEGINNING OF THE XVIII CENTURY	6-16
Добржанський С. РОЗВИТОК ПОВІТОВИХ МІСТ БУКОВИНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.	17-24
Dobrzhanskyi S. THE DEVELOPMENT OF COUNTY TOWNS IN BUKOVYNA IN THE SECOND HALF OF THE XIX - EARLY XX CENTURIES	17-24
Королько А. ДІЯЛЬНІСТЬ ЧИТАЛЬНИ І ФІЛІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» У М. СНЯТИН НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.	25-37
Korolko A. ACTIVITIES OF THE READING ROOM AND AFFILIATE OF THE «PROSVITA» IN THE TOWN OF SNIATYN (LATE XIXTH – EARLY XXTH CENTURIES)	25-37
Безаров О. РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ЄВРЕЇВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1948–1953 РОКАХ	38-47
Bezarov O. REPRESSIONS AGAINST THE JEWS IN CHERNIVTSI REGION IN 1948–1953	38-47
Руснак О. МІСЦЕ КРИМУ В НЕОІМПЕРСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЇ (1991-2020 рр.)	48-58
Rusnak O. THE PLACE OF CRIMEA IN THE NEO-EMPEROR POLICY OF RUSSIA (1991-2020)	48-58

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Макарова О. ДИТЯЧА ПРАЦЯ В АНГЛІЇ В ДОБУ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (МЕДИЧНИЙ АСПЕКТ)	59-68
Makarova O. THE CHILD LABOUR IN ENGLAND DURING THE INDUSTRIAL REVOLUTION (THE MEDICAL ASPECT)	59-68
Десятничук І. ЧЕСЬКА ПОЛІТИКА ТА ІМПЕРІЯ ГАБСБУРГІВ У 1914-1917 рр.	69-77
Desiatnychuk I. CZECH POLITICS AND THE HABSBURG EMPIRE IN 1914-1917	69-77
Аулін О. СПЕЦИФІКА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ТУРЕЧЧИНИ НА ПОСТОТТОМАНСЬКОМУ ПРОСТОРІ (1992-2020 рр.)	78-86
Aulin A. SPECIFICS OF TURKEY’S STRATEGIC COMMUNICATIONS IN THE POSTOTTOMAN SPACE (1992-2020)	78-86
Шологон Л. РУСОФІЛЬСЬКИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ: СПРОБА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ	87-96
Sholohon L. RUSSOFILE MOVEMENT IN THE GALICIA OF THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY – THE BEGINNING OF THE XX CENTURY: THE ATTEMPT OF THE SOURCES STUDY ANALYSIS	87-96

Доброчинська В. ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ТА РОВЕНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ (1939–1941) ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ	97-103
Dobrochynska V. PERIODICALS OF VOLYN AND RIVNE REGIONS (1939–1941) AS A SOURCE TO STUDYING THE TRANSFORMATION OF EDUCATION	97-103
Дробіна Л. ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКИХ ЧУМАКІВ У ПРАЦЯХ НАУКОВЦІВ	104-112
Drobina L. UKRAINIAN CHUMAKS PHENOMENON IN THE WORKS OF SCIENTISTS	104-112
Гуйванюк М. ЗАРУБІЖНА ІСТОРИОГРАФІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ГАЛИЧИНИ Й БУКОВИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	113-123
Huivaniuk M. FOREIGN HISTORIOGRAPHY OF SOCIO-POLITICAL AND CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF UKRAINIAN LITERARY INTELIGENTSIA IN GALICIA AND BUKOVYNA (END OF XIX – BEGINNING OF XX CENTURY)	113-123

ЕТНОЛОГІЯ

Мельничук Г. ТРАДИЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ І КУЛЬТУРА ГУЦУЛІВ: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ВІДРОДЖЕННЯ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)	124-132
Melnychuk H. TRADITIONAL OCCUPATIONS AND CULTURE OF HUTSULS: ISSUES OF PRESERVATION AND REVIVAL (LATE 20TH AND EARLY 21ST CENTURY) ...	124-132

РЕЦЕНЗІЇ

Федорук А. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО МІЛІТАРНИЙ СЕГМЕНТ ГЕТЬМАНСЬКОГО ДВОРУ В РАНЬОМОДЕРНІЙ УКРАЇНІ. РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ: ОЛЕКСІЙ СОКИРКО. НА ВАРТІ БУЛАВИ. НАДВІРНІ ВІЙСЬКА УКРАЇНСЬКИХ ГЕТЬМАНІВ СЕРЕДИНИ ХVІІ – ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІІ СТ.: НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ. – К.: ТЕМПОРА, 2018. – 184 С.: ІЛ.	133-135
Fedoruk A. THE RESEARCH ON HETMAN COURTYARD'S MILITARY SEGMENT IN EARLY MODERN UKRAINE. BOOK REVIEW: OLEKSII SOKYRKO. ON GUARD OF THE MACE. THE COURT TROOPS OF UKRAINIAN HETMANS OF THE MIDDLE OF THE XVII - SECOND HALF OF THE XVIII CENT.: POPULAR SCIENCE PUBLICATION. – К.: TEMPORA, 2018. – 184 P. : IL	133-135

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 1. – 2020. – С. 97–103
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 1. – 2020. – pp.97–103
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2020.51.97-103>
hj.chnu.edu.ua

УДК 94(477.81/.82):[37-044.922:070]«1939/1941»

© Валентина Доброчинська* (Рівне)

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ТА РОВЕНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ (1939–1941) ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано публікації із періодичних видань Волинської і Ровенської областей, що розкривають методи та заходи радянської влади в освітній царині після приєднання західноукраїнських земель до УРСР. Показано реорганізацію шкільництва та підпорядкування його комуністичній ідеології. Авторка обґрунтовує роль періодики як важливого історичного джерела для реконструкції трансформації освіти у волинському регіоні.

Ключові слова: Волинська область, Ровенська область, радянська влада, періодика, освіта, навчальний заклад, трансформація, комуністична ідеологія.

Valentyna Dobrochynska (Rivne)

PERIODICALS OF VOLYN AND RIVNE REGIONS (1939–1941) AS A SOURCE TO STUDYING THE TRANSFORMATION OF EDUCATION

Abstract. The article deals with the transformation of education in Volyn and Rivne regions in 1939–1941, after the accession of Western Ukrainian lands to Soviet Ukraine through the prism of local periodicals. The publications devoted to the Sovietization of the education system in the first bolshevik newspapers «Chervona zirka», «Vilna pratsia», «Radianska Volyn», «Chervonyi prapor», «Bilshovytskyi shliakh» have been analyzed. The role of periodicals as an important historical source of the Soviet epoch, which reflect the policy of the state in the field of education has been clarified. In a totalitarian society, newspapers have become a convenient and effective ideological mouthpiece for the Communist Party, as well as a means of communicating for party and state governing bodies with the local population.

In the first months of social transformation in Western Ukraine, newspapers covered current issues in the educational area. The restructuring of the education system began with the reorganization of educational establishments, the Ukrainianisation, and the introduction of new curricula and textbooks, which were supervised by a Lviv commission comprised of local teachers. An attention is drawn to the popularization in the newspapers the national genre – chastivky (Russian chastushki), that have promoted the benefits of Sovietization of education. The measures of the Soviet power to overcome illiteracy among the adult population through the creation of training courses and workshops have been explained.

The methods and forms of disciplinary ideological work in the educational field were traced through newspaper publications. The role of public Komsomol organizations in instilling communist ideology and atheism policy among teachers has been emphasized. The article highlights the system of communist upbringing of schoolchildren, various ways of instilling Soviet propaganda in the educational space. The promotion of militarism and reactivation of military and physical work at school have been analyzed. In the study the place was allocated to the formation of a network of teacher training institutions.

Keywords: Volyn region, Rivne region, Soviet power, periodicals, education, educational institution, transformation, communist ideology.

---

* к.і.н., доцент кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету.

PhD in History, Associate Professor, the Department of History of Ukraine, Rivne State University of Humanities.

orcid.org/0000-0002-6625-5108

E-mail: Dobrochynskav@gmail.com

У професійній практиці істориків провідну роль у відтворенні минулих епох відіграють періодичні видання, що заслуговують на особливий статус історичного джерела. Матеріали періодики віддзеркалюють поточні суспільно-політичні події у реальному часі, характеризуються різнобічністю інформації, оперативністю у висвітленні злободенних тем, і окрім того, відображають рівень світогляду людини означеного історичного простору. Водночас досліднику для встановлення істинності тексту потрібно застосувати певні методологічні прийоми, характерні для роботи із такою групою джерел, зокрема критичної перевірки та порівняльного аналізу з іншими наявними джерелами. Оперуючи газетною інформацією, потрібно врахувати й накладання цензурних обмежень на періодичні видання. Такий алгоритм дій необхідний задля об'єктивного аналізу трактування історичних проблем досліджуваного періоду.

Періодичні видання радянської епохи вирізняються заідеологізованістю, однак у них присутній різноплановий фактологічний матеріал, що відображає перебіг тогочасних подій і є пізнавальним для глибокого усвідомлення формування нового громадянина в умовах насадження тоталітарної ідеології у шкільництві. В радянській Україні газети стали дієвим ідеологічним рупором комуністичної партії, а також зручним засобом комунікації радянських керівних органів із місцевим населенням.

Перший період радянзації у Західній Україні 1939–1941 рр. спричинив докорінні зміни в житті суспільства. Масштабних перетворень зазнала освітня галузь, на яку комуністичне керівництво поклало ряд першочергових завдань, серед яких: уніфікація освітньої системи; українізація освіти; створення розгалуженої шкільної мережі; подолання неписьменності та виховання радянського громадянина, позбавленого національної самосвідомості. Для об'єктивного відтворення трансформації освіти у волинському регіоні важливо до наукового обігу долучити місцеву періодичну пресу 1939–1941 рр. як важливе історичне джерело.

Радянзація західноукраїнських земель перебуває у фокусі уваги українських істориків, і результатом їх наукових пошуків є низка праць як монографічного характеру, так і публікацій у фахових виданнях. Дослідження матеріалів місцевих пресових видань Волинської і Ровенської областей для розкриття трансформації освітніх процесів у межах двох новостворених радянських адміністративно-територіальних одиниць не було об'єктом окремого наукового аналізу істориків.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати публікації у місцевій радянській пресі Волинської і Ровенської областей, що розкриють трансформацію освіти, яка до вересня 1939 р. розвивалася відповідно до польського чинного законодавства. Виходячи із означеної мети, авторка ставить ряд завдань, а саме: простежити впровадження радянської освітньої моделі у волинському регіоні та визначити актуальні проблеми шкільництва; зробити порівняльний аналіз окремих газетних публікацій освітньої тематики із тогочасними реаліями через призму спогадів учителів – свідків подій; висвітлити пропагандистський характер газетних репортажів.

Періодичні видання 1939 р. у державних архівах Волинської і Рівненської областей представлені поодинокими виданнями, з огляду на зміну восени політичної влади та вирішенням організаційних питань щодо налагодження випуску радянської преси. Промовисті назви газет «Вільна праця» (пізніше – «Радянська Волинь»), «Червона зірка», «Червоний прапор», «Більшовицький шлях» ствердно закріплювали перемогу радянської влади та сутність її більшовицької ідеології.

В одному з перших чисел волинського часопису «Вільна праця» шкільна тематика присутня у двох публікаціях. Перебудову системи освіти розпочали з реорганізації навчальних закладів і запровадження нових навчальних програм та підручників. Так, створенням навчально-методичного забезпечення для Західної України опікувалася львівська комісія, до якої увійшли місцеві педагоги. Відділ народної освіти при Львівському тимчасовому управлінні відповідав за підготовку нових підручників, навчальних планів і програм, яких мали надрукувати тиражем 7 млн примірників.¹

Політика українізації передбачала завоювання прихильності місцевого населення, яке відстоювало право на навчання рідною мовою. Майже одночасно, у Луцьку та Рівному, вийшли дві статті, присвячені реорганізованим Луцькій і Рівненській українським гімназіям. Перша замітка авторства директора Луцької гімназії Б. Білецького (очільник Луцької української приватної гімназії у 1929–1939 рр.) акцентувала увагу на «позитивних змінах», що розпочалися у навчальному закладі після встановлення радянської влади, на противагу польському періоду. Директор «радів» приходу нової влади, зауваживши про важке становище українських учителів і «зламаних морально» гімна-

зистів.² А найвищим досягненням уважав збільшення кількості учнів у перших класах до 360 осіб, порівняно з 1938 р., коли загальну кількість учнів української гімназії складало 260 учнів. Загальна ж кількість учнів становила 678 осіб за рахунок поповнення учнівського загалу дітьми з бідних селянських і робітничих родин. А на завершення Б. Білецький не забув згадати тих, кому мешканці Західної України повинні завдячувати за соціалістичні перетворення, наголошуючи, що портрети більшовицьких керманічів – Сталіна, Молотова, Ворошилова й Хрущова стали «окрасою школи». Чи справді ж так щиро вітав директор Б. Білецький трансформацію освіти, що висловив своє захоплення новою владою? Вочевидь, ні.

Відомо, що 4 жовтня 1939 р. центром НКВС у Західній Україні став Львів, а для ведення чекістської роботи діяли апарати контролюючого органу в трьох містах – Луцьку, Станіславі та Тернополі, тобто їх всеохоплюючий контроль був розподілений у межах колишніх трьох польських воєводств. Із перших днів перебування у Західній Україні групи НКВС розгорнули широкомасштабні політичні репресії. У поле зору чекістів потрапляли й національно свідомі українці, котрих радянська влада відносила до «буржуазних націоналістів»,³ серед яких були українські вчителі.

Систематичні карально-репресивні методи роботи радянської влади породжували у соціумі страх фізичної розправи не лише над собою, а й над членами родини. Ми можемо переконливо стверджувати, що ймовірно, наявність компрометуючих матеріалів і психологічний тиск на директора Луцької української гімназії підштовхували його до подібних газетних пасажів.

Через місяць, наприкінці 1939 р. вийшла ще одна замітка про роботу української середньої школи № 1 м. Ровно (реорганізована Рівненська українська приватна гімназія) за авторства учителя фізики Червінського. Головними перевагами роботи реорганізованого закладу він уважав: збільшення кількості учнів до 1200 осіб; наявність просторого приміщення; проведення культурно-масової роботи; високий відсоток успішності та комуністичне виховання молоді. Давалася взнаки й традиція соціалістичних змагань, яку культивували в радянській Україні. Приміром, українська школа приймала естафету змагань із єврейською і російською десятирічками.⁴

Карально-репресивна система не пощадила очільників Луцької та Ровенської українських гімназій. Директора останньої Я. Бичківського (1930–1939 рр.) на початку 1940 р. ув'язнили і розстріляли, а в березні 1940 р. репресували усю його родину,⁵ а дещо пізніше сталінські концтабори пройшов і Б. Білецький.

Завісу радянських буднів української школи відкрила вчителька Н. Шульшина-Іщук, яка в списку Ровенського міського відділу народної освіти значилася серед найкращих педагогів, успішність якої радянське керівництво оцінило як 100%.⁶ Уже в еміграції вона відтворила прихід більшовиків і вчительське повсякдення: «Нашу школу перетворено на десятилітку... для нашої школи призначено будинок бувшої народної польської школи. ...Деяких наших учителів перевели в інші школи, а до нас прислали сюди приїжджих (це були переважно жінки енкаведистів, присланих до Рівного на працю в НКВД). Скоро почались арешти між учнями. ...До кожного з нас були приставлені приїжджі учні, які мали за нами слідити. Формальних вимог до учителів було сила: треба було писати плани і на чверть шкільного року, і на кожний тиждень і на день. Я маючи щодня шість годин лекцій, мусіла поправляти контрольні роботи учнів, зовсім не мала часу, що часом по три доби підряд не лягала спати».⁷

З радянської України в західні області проникає такий жанр народної творчості російської культури, як частівки. У газетах популяризують частівки як засіб ідеологічного впливу та пропаганди в Західній Україні, серед них суспільно-політичної тематики, де підкреслювалися переваги радянської освітньої системи, зокрема її соціалістичний здобуток – безкоштовне навчання:

Шляхом Леніна йдемо
Ми, радянські діти,
Конституція дає нам
Права на освіту.⁸

Одним із першочергових завдань радянської влади стало подолання неписьменності серед дорослого населення. На початку 1940 р. розпочалася широкомасштабна кампанія у двох областях. У Камінь-Каширському районі виявили неписьменними 5714 осіб. Задля здійснення такої кампанії районний відділ народної освіти організував одномісячні підготовчі курси для 39 учителів, що вивчали радянську педагогіку, Сталінську Конституцію та інші дисципліни. Щоб охопити навчальним

процесом потрібну кількість неписьменних, додатково підготували 10-денний семінар для 62 культурмійців, які в подальшому створювали гуртки для ліквідації малограмотності. Навчання проводили увечері у шкільних приміщеннях, однак виникали проблеми із матеріально-технічним забезпеченням, позаяк не вистачало столів, стільців і освітлювальних ламп та шкільного приладдя.⁹

Увага в пресі до проблем шкільництва актуалізувалася навесні, напередодні випускних іспитів та нового навчального року – у серпні. В одному з номерів «Радянської Волині» область звітувала про завершення навчального 1940 року для 136158 учнів, середня успішність яких складала 73%. Як пояснення причин такого освітнього показника вказувалася низька відвідуваність учнями школи. Читача переконували, що «в Радянській Україні іспит – це свято», а задля цього вчителі повинні були все зробити, щоб «радянська школа випустила культурних, освічених громадян, які будуть працювати на користь соціалістичної батьківщини».¹⁰ Серпневі числа періодичних видань привертають увагу замітками про важливість загальної середньої освіти¹¹, підготовкою до роботи Ледухівської сільськогосподарської школи (190 учнів), яку місцева радянська влада організувала в конфіскованому поміщицькому маєтку¹², та звітністю Луцького міського відділу освіти про створення п'яти гуртків (800 осіб) для подолання неписьменності та одного гуртка (100 осіб) для вивчення російської мови¹³.

Через газетні публікації простежуються методи і форми впровадження комуністичної ідеології в освітній галузі. Створені в західних областях України громадські комсомольські організації зобов'язані були виконувати постанову ЦК ЛКСМУ «Про спільну роботу комсомольців і вчителів у школі». Насамперед передбачалося проведення агітаційної роботи серед учителів щодо поповнення комсомольських лав. Але молоді вчителі уникали вступу до цієї громадської інституції. Станом на серпень 1940 р., у Волинській області до комсомольської організації прийняли лише 31 вчителя. У більшовиків особливе занепокоєння викликала робота Сенкевичівської, Рожищенської і Володимир-Волинської комсомольських організацій, де не значилося жодного вчителя.¹⁴ Районні організації комсомольців надавали всіляку допомогу школам під час проведення ремонтних робіт, у забезпеченні їх шкільним приладдям і твердим паливом. У такий спосіб комсомольська організація підкреслювала значимість суспільної праці і закликала вчителів до членства у цій молодіжній громадській структурі. Окрім цього, для підготовки радянського вчителя районні комсомольські організації та відділи освіти домовлялися про створення сприятливих умов для здобуття учителями заочної педагогічної освіти.¹⁵

Учень був об'єктом комуністичного виховання, що передусім базувалося на вивченні політико-ідеологічних настанов партії. Для забезпечення молоді теоретичною підготовкою, фонди 16 шкільних бібліотек у Луцьку поповнили 24 тис. примірників творів К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, Й. Сталіна та радянських письменників.¹⁶ Комуністичне виховання у системі освіти передбачало перетворення школи на радянську, а його ключовими засадами ставали свідомо дисципліна, колективізм, товариськість і дружба, войовничий атеїзм, інтернаціоналізм, радянський патріотизм, готовність до захисту соціалістичної батьківщини. Значну роль відводили інтернаціональній та антирелігійній роботі у школі. Однак траплялися випадки, коли деякі вчителі протистояли політиці атеїзації. Стало відомо про поодинокий випадок у Сарненському районному відділі освіти Рівненської області, куди звернулася вчителька із заявою про звільнення її за власним бажанням «через неможливість проводити антирелігійну роботу через особисті переконання».¹⁷

Частина населення не сприймала соціалістичних перетворень і не піддавалася ідеологічному впливу. Щоб з'ясувати, хто зацікавлений у політичній просвіті, вдалися до платних лекцій (!). Цікавий пасаж про організацію підвищення ідейного рівня і «озброєння населення марксистсько-ленінською теорією» розмістили у «Червоному прапорі». Автор замітки стверджував, що найбільш дієвим способом залучення населення до відвідування лекцій слугує «невелика плата, яка є прекрасним організуючим фактором» і спонукає лектора до якісної підготовки, а слухачі не є випадковими.¹⁸

Вектори радянської пропаганди заповнювали весь освітній простір. Фокус репортажів кореспондентів «Червоного прапора» переносився на підготовку учнівських стінгазет у школах області, присвячених різним червоним датам, приміром, Сталінській Конституції та іншим подіям, адже їх уважали «бойовими класними стіннівками».¹⁹ Візуалізація радянської дійсності через стінгазе-

ти, плакати, лозунги була потужним засобом пропаганди більшовицької політики соціалістичних перетворень і зумовлювалася легкістю сприйняття її школярами.

У газетних публікаціях 1941 р. зустрічаються і критичні замітки щодо розвитку шкільництва. Приміром, на прикладі Берестовецької школи Костопільського району викривалися недоліки в роботі навчального закладу. Як такими, інспектор освітнього відділу вважав: відсутність критики, самокритики, згуртованості та трудової дисципліни педагогічного колективу; недосконалість плану навчально-виховної роботи; формальність соціалістичного змагання; скрутне матеріально-технічне забезпечення. До зауважень віднесли й низький педагогічний та ідейно-політичний рівень учителів, а також відсутність у шкільних приміщеннях комуністичних лозунгів.²⁰

Пропагування мілітаризму в тоталітарному суспільстві переносилося і в систему освіти, адже молоде покоління готували до боротьби з ворогами СРСР. У школах вводилася військово-фізкультурна робота, де навчалися фізичної витривалості та військової підготовки. В одному з номерів «Більшовицького шляху» вміщено сюжет про Костопільську середню школу, зокрема активізацію військових навичок майбутніх захисників радянської країни. З метою посилення готовності до її оборони в школі створили гуртки – «ТСОАВІАХІМУ» (військова повітряна оборона), Червоного Хреста та гурток із вивчення гвинтівки і гранат. Учні, прослухавши теоретичний курс, закріплювали військові практичні навички й отримували спеціальну розпізнавальну символіку – значки ГСО (готовий до санітарної оборони), БГСО (будь готовий до санітарної оборони) та ППХО (протиповітряна хімічна оборона).²¹ Такі гуртки створювали чи не в кожній школі, зокрема Ровенська школа № 4 звітувала про 5-місячну підготовку учнів та отримання ними 120 значків ГСО першого ступеня і 28 – другого. Загалом, у школі 220 учнів пройшли навчання і стали членами «ТСОАВІАХІМУ».²²

Комуністична партія переймалася збільшенням чисельності вчителів із місцевого населення, які мали стати надійною опорою для виховання нового радянського покоління і виразником її офіційної ідеології. Квітневий випуск «Радянської Волині» 1941 р. вміщував оголошення про відкриття першого вищого навчального закладу – Луцького державного учительського інституту²³ та Луцької української педагогічної школи²⁴, а «Червоний прапор» – Дерманської²⁵ та Домбровицької (Дубровицької) педагогічних шкіл²⁶. Наведений типовий перелік іспитів, серед яких – російська мова, історія СРСР, Конституція СРСР та УРСР засвідчували, що стати студентом педагогічного закладу могла особа, яка пройшла через ідеологічний комуністичний вишкіл, а випускники будуть надійними кадрами радянської народної освіти, на противагу старій інтелігенції.

Отже, публікації у періодичних виданнях Волинської і Ровенської областей висвітлюють трансформацію освіти у регіоні в радянський період. У тоталітарному суспільстві газети трансливали політику партійно-державних органів у шкільництві. Комплекс заходів і методів більшовицької партії в освітньому просторі, актуалізований через газетні публікації радянської доби, допомагає відстежити шляхи формування нового молодого покоління із комуністичними переконаннями, позбавленого національної ідентичності.

---

¹ Підручники для шкіл Західної України [Textbooks for schools in Western Ukraine], in «Вільна праця» (Луцьк), 1939, 10 жовтня, с. 2.

² Б. Білецький, *По-новому вирує життя* [Life is raging in a new way], in «Вільна праця» (Луцьк), 1939, 10 жовтня, с. 3.

³ В. Баран, В. Токарський, *«Зачистка»: політичні репресії в західних областях України у 1939–1941 рр.*, [«Zachistka»: political repression in the western regions of Ukraine in 1939-1941], Львів, 2014, с. 94–95.

⁴ Робота школи перебудована [The school work is rebuilt], in «Червона зірка» (Рівне), 1939, 28 грудня, с. 3.

⁵ В. Доброчинська, *Рівненська українська гімназія (1923–1939 рр.) : культурно-освітній феномен на тлі доби* [Rivne Ukrainian gymnasium (1923–1939 pp.) : a cultural and educational phenomenon on the background of the age], Рівне, 2016, с. 123, 211.

⁶ В. Доброчинська, *Рівненська українська гімназія (1923–1939 рр.) : культурно-освітній феномен на тлі доби*, с. 174.

⁷ Н. Шульгина-Ішук *Спогад про українську гімназію в Рівному на Волині (до сторінок історії українського шкільництва)* [Memories of Ukrainian gymnasium in Rivne and Volyn (to the pages of the history of

Ukrainian schooling], Філадельфія, США, 1965. Матеріали приватного архіву Дори Вінницької і Марії Іщук-Варварів (США) надані автору, 2015.

⁸ Частушки [Chastushki], in «Червоний прапор» (Рівне), 1939, 21 грудня, с. 4.

⁹ О. Штик, *Організуємо школи для дорослих* [Let's organize schools for adults], in «Вільна праця» (Луцьк), 1940, 26 січня, с. 2.

¹⁰ Напередодні іспитів [A day before exams], in «Радянська Волинь» (Луцьк), 1940, 16 травня, с. 1.

¹¹ Від початкового до загального середнього навчання [From elementary to general secondary education], in «Радянська Волинь» (Луцьк), 1940, 14 серпня, с. 2.

¹² Ледуховська сільськогосподарська школа [Ledukhovska agricultural School], in «Радянська Волинь» (Луцьк), 1940, 17 серпня, с. 4.

¹³ Молодь ліквідує свою неписьменність [The youth eliminates their illiteracy], in «Радянська Волинь» (Луцьк), 1940, 22 серпня, с. 4.

¹⁴ За ділову допомогу комсомолу школам [For business assistance to Komsomol schools], in «Радянська Волинь» (Луцьк), 1940, 14 серпня, с. 1.

¹⁵ Про спільну роботу комсомольців і вчителів у школі [About the teamwork of the Komsomol students and teachers in the school], in «Радянська Волинь» (Луцьк), 1940, 14 серпня, с. 2.

¹⁶ Шкільні бібліотеки м. Луцька [School libraries in Lutsk], in «Радянська Волинь» (Луцьк), 1940, 21 серпня, с. 2.

¹⁷ О. Білоусов, *Про деякі моменти комуністичного виховання в школі* [About some moments of communist education in school], in «Червоний прапор» (Рівне), 1940, 21 листопада, с. 3–4.

¹⁸ Краще організувати платні лекції [It is better to organize paid lectures], in «Червоний прапор» (Рівне), 1940, 23 листопада, с. 2.

¹⁹ В. Бараш, *Комсомольська організація в школі* [Komsomol organization at school], in «Червоний прапор» (Рівне), 1940, 30 листопада, с. 3; *Нарада активу учнівських стінгазет* [The meeting of asset of student wallpapers], in «Червоний прапор» (Рівне), 1940, 30 листопада, с. 4; *Нарада активу шкільної преси* [The meeting of asset of school press], in «Червоний прапор» (Рівне), 1940, 1 грудня, с. 4.

²⁰ Ф. Горбенко, *Чому відстає Берестовецька школа* [Why is Berestovetska school lagging behind], in «Більшовицький шлях» (Костопіль), 1941, 5 березня, с. 3.

²¹ В. Демідов, *Оборонна робота в школі* [Defensive work at the school], in «Більшовицький шлях» (Костопіль), 1941, 2 березня, с. 4.

²² С. Сусід, *Нові значкісти ГСО* [New icons of RSD], in «Червоний прапор» (Рівне), 1940, 5 грудня, с. 4.

²³ Оголошення [An advertisement], in «Радянська Волинь» (Луцьк), 1941, 17 квітня, с. 4.

²⁴ Оголошення [An advertisement], in «Радянська Волинь» (Луцьк), 1941, 24 квітня, с. 4.

²⁵ Оголошення [An advertisement], in «Червоний прапор» (Рівне), 1940, 30 травня, с. 4.

²⁶ Оголошення [An advertisement], in «Червоний прапор» (Рівне), 1940, 22 червня, с. 4.

References

1. V. Baran, V. Tokarskyi, «Zachystka»: politychni represii v zakhidnykh oblastiakh Ukrainy u 1939–1941 rr., [«Zachistka»: political repression in the western regions of Ukraine in 1939–1941], Lviv, 2014, 456 s.
2. V. Barash, Komsomolska orhanizatsiia v shkoli [Komsomol organization at school], in «Chervonyi prapor» (Rivne), 1940, 30 lystopada.
3. B. Biletskyi, Po-novomu vyruie zhyttia [Life is raging in a new way], in «Vilna pratsia» (Lutsk), 1939, 10 zhovtnia.
4. O. Bilousov, Pro deiaki momenty komunistychnoho vykhovannia v shkoli [About some moments of communist education in school], in «Chervonyi prapor» (Rivne), 1940, 21 lystopada.
5. Vid pochatkovoho do zahalnoho serednoho navchannia [From elementary to general secondary education], in «Radianska Volyn» (Lutsk), 1940, 14 serpnia.
6. F. Horbenko, Chomu vidstaie Berestovetska shkola [Why is Berestovetska school lagging behind], in «Bilshovytskyi shliakh» (Kostopil), 1941, 5 bereznia.
7. V. Demidov, Oboronna robota v shkoli [Defensive work at the school], in «Bilshovytskyi shliakh» (Kostopil), 1941, 2 bereznia.
8. V. Dobrochynska, Rivnenska ukrainska himnaziia (1923–1939 rr.) : kulturno-osvitnii fenomen na tli doby [Rivne Ukrainian gymnasium (1923–1939 rr.) : a cultural and educational phenomenon on the background of the age], Rivne, 2016, 224 s.

9. Za dilovu dopomohu komsomolu shkolam [For business assistance to Komsomol schools], in «Radianska Volyn» (Lutsk), 1940, 14 serpnia.
10. Krashche orhanizovuvaty platni lektsii [It is better to organize paid lectures], in «Chervonyi prapor» (Rivne), 1940, 23 lystopada.
11. Ledukhovska silskohospodarska shkola [Ledukhovska agricultural School], in «Radianska Volyn» (Lutsk), 1940, 17 serpnia.
12. Molod likviduie svoiu nepysmennist [The youth eliminates their illiteracy], in «Radianska Volyn» (Lutsk), 1940, 22 serpnia.
13. Naperedodni ispytiv [A day before exams], in «Radianska Volyn» (Lutsk), 1940, 16 travnia.
14. Narada aktyvu uchnivskykh stinhazet [The meeting of asset of student wallpapers], in «Chervonyi prapor» (Rivne), 1940, 30 lystopada.
15. Narada aktyvu shkilnoi presy [The meeting of asset of school press], in «Chervonyi prapor» (Rivne), 1940, 1 hrudnia.
16. Oholoshennia [An advertisement], in «Chervonyi prapor» (Rivne), 1940, 30 travnia.
17. Oholoshennia [An advertisement], in «Chervonyi prapor» (Rivne), 1940, 22 chervnia.
18. Oholoshennia [An advertisement], in «Radianska Volyn» (Lutsk), 1941, 17 kvitnia.
19. Oholoshennia [An advertisement], in «Radianska Volyn» (Lutsk), 1941, 24 kvitnia.
20. Pidruchnyky dlia shkil Zakhidnoi Ukrainy [Textbooks for schools in Western Ukraine], in «Vilna pratsia» (Lutsk), 1939, 10 zhovtnia.
21. Pro spilnu robotu komsomoltsiv i vchyteliv u shkoli [About the teamwork of the Komsomol students and teachers in the school], in «Radianska Volyn» (Lutsk), 1940, 14 serpnia.
22. Robota shkoly perebudovana [The school work is rebuilt], in «Chervona zirka» (Rivne), 1939, 28 hrudnia.
23. S. Susid, Novi znachkisty HSO [New icons of RSD], in «Chervonyi prapor» (Rivne), 1940, 5 hrudnia.
24. Chastushky [Chastushki], in «Chervonyi prapor» (Rivne), 1939, 21 hrudnia.
25. Shkilni biblioteky m. Lutska [School libraries in Lutsk], in «Radianska Volyn» (Lutsk), 1940, 21 serpnia.
26. O. Shtyk, Orhanizuiemo shkoly dlia doroslykh [Let's organize schools for adults], in «Vilna pratsia» (Lutsk), 1940, 26 sichnia.
27. N. Shulhyna-Ishchuk Spohad pro ukrainsku himnaziuu v Rivnomu na Volyni (do storinok istorii ukrainskoho shkilnytstva) [Memories of Ukrainian gymnasium in Rivne and Volyn (to the pages of the history of Ukrainian schooling)], Filadelfia, SShA, 1965. Materialy pryvatnoho arkhivu Dory Vinnytskoi i Marii Ishchuk-Varvariv (SShA) nadani avtoru, 2015.